

TÉMA 4: Regionális konfliktusok

Tanítási és tanulási segédanyagok

Mai konfliktusövezetek

A koszovói konfliktus háttere, jövőbeli kilátások

Szerző: *Rainer Hampel*

1. A háttér

1.1. Ki volt ott először Koszovóban?

Ha az ember meg szeretné érteni a mai koszovói konfliktus eredetét, akkor vissza kell mennie a történelemben. A kívülálló szakértők nézete szerint ez a „kollektív emlékezet háborúja”. Legalábbis mindkét oldalon vita van a nacionalista gondolkodású történészek között.

A koszovói konfliktus története mindenesetre sokkal régebbi, mint Slobodan Milosevics politikája, aki 1989 után beváltotta ígéretét, hogy „visszanyeri Koszovót Szerbia számára”. A 600 évvel ezelőtti, törökök elleni 1389-es döntő csata évfordulóján, azaz 1989. június 28-án Milosevics majdnem kétfélmillió szerbet hívott egybe Rigómezőn. Az itt megtartott beszédét az egykori Jugoszláviában a háború előhírnökeként értékelik.

Az autonómia állapotát, amellyel Koszovó a soknemzetiségű Jugoszláviában rendelkezett, Milosevics megszüntette, és a tartományt Belgrád központi irányítása alá vonta, majd 1989-től gyakorlatilag a hadijog volt érvényben Koszovóban.

Mind a szerbeknél, mind az albánoknál nem csekély szerepet játszanak az iskolai tankönyvek a történelem ellentmondásos értelmezésének újratermelődésében és elmélyülésében. Az ENSZ igazgatás (UNMIK) 1999 óta halogatja, hogy hozzáfogjon az iskolai tantervek valódi reformjához. Éppúgy azt sem kezdeményezték, hogy a különböző népcsoportokat arra készítsék, hogy tegyék túl magukat az ellentétes történelemfelfogás hirdetésén.

A történelmi vita alapkérdése így hangzik: „Ki volt ott először Rigómezőn?” Az a feltételezés rejlik mögötte, hogy minél hosszabb történelemmel rendelkezik egy etnikai csoport az adott helyen, annál jogosabb a követelése arra a területre.

1.2 A szerbek történelemfelfogása

A szerbek szóhasználatában „*Kosovo-Metochien*” Koszovó neve. A *Kosovo* nevet a szerb *Kos* szóból vezetik le, ami magyarul feketeigót jelent. Ennek alapján „*Kosovo polje*” Magyarországon Rigómező lett. A *metochien* szó a görög nyelvből származik, és kolostori javakat, vagy kolostori földbirtokokat jelent. Feltűnő, hogy a legtöbb földrajzi megjelölés és helységneve szerb eredetű, míg az albán helységnevek többnyire a szerb elnevezésből vezethetők le.

A 12. században Koszovó képezte a szerb birodalom központi részét, melyet a Nemanjid hercegi dinasztia alapított. A szerbek azt állítják, hogy Koszovót már a középkortól kezdve tisztán csak szerbek lakták, és számukra Koszovó a szerb nemzet bölcsője. Ez az állítás egyébként nem helyes, mert a szerb államiság

először a Koszovótól északra fekvő „Raszien” nevű területen alakult ki, mely nyugatról a mai Montenegró, keletről pedig Bulgária között terül el. Innen kiindulva fokozatosan hódították meg Koszovót a 12. század óta.

A 13-14. században Koszovó egyébként csak földrajzilag, és nem politikailag volt a szerb állam fontos alkotórésze.

Ezalatt Rigómezőn számtalan szerb kolostort építettek, melyek máig fennmaradtak. A 13. században helyezték át az 1219 óta önálló szerb egyház székhelyét a Rigómező nyugati részén lévő Peç helységbe. Peç patriarchátusa jelképezi a szerb ortodoxia függetlenségét. Habár a szerb ortodox egyház pátriárkájának ma Belgrádban van a székhelye, még mindig a „Peç pátriárkája” címet viseli, hivatalát és funkcióit, legalábbis szimbolikusan, Koszovóban adományozzák neki.

Fontos szerepet játszik a szerbek Koszovóhoz való ragaszkodásában az 1389. júniusában lezajlott rigómezei csata körül kialakult mítosz. Ebben a csatában az oszmánok és a szerbek csaptak össze. Mindkét hadvezér életét vesztette, a szerb sereg veresége a középkori szerb állam hanyatlásának kezdetét jelentette. A következő évszázadokban a rigómezei csatával kapcsolatban számtalan legenda és egy nemzeti mítosz alakult ki, melynek még az alig bizonyított történelmi tényekhez is kevés köze van. Ennek a csatának azonban az európai jelentősége is kétséges, mivel a történészek emlékeztetnek rá, hogy nem a rigómezei csata volt az, amely a török hódítók számára az Európa felé vezető utat szabaddá tette, hanem a korábbi török győzelem Maritza mellett (Bulgáriában) az 1371-es évben.

Az is történelmi tény, hogy Lazar Hrebeljanovic szerb herceg serege nem csak szerb csapatokból állt, hanem a Balkán összes keresztény népének csapataiból. Lazar herceg csapatának szerb „nemzeti” jellege sem volt, eltekintve attól a ténytől, hogy a „nemzeti” kifejezés csak a 19. században nyerte el mai jelentését, és a középkorra egyáltalán nem vonatkoztatható.

Az osztrákok és a törökök közötti második nagy háború során (1683-1699) a Habsburg csapatok több előrenyomulás és felkelés után Szerbiában visszahúzódtak a Száva mögé. Nagy számban követték őket a szerbek Dél-Magyarország felé, mivel félték a törökök megtorlásától.

Mindkét oldal történészei az alábbi kérdéseken vitatkoznak: Kik voltak a menekülők? Mely népcsoportok tagjai harcoltak a Habsburgok oldalán a törökök ellen? Hány ember hagyta el akkortájt Koszovót? (A számok 70 000 és 300 000 között ingadoznak). És mindenek előtt: Ez volt-e az a népmozgás, mely előidézte Koszovó etnikai összetételének teljes átalakulását?

Számos szerb történész képviseli azt az álláspontot, hogy 1690 előtt Koszovóban kizárólag csak szerbek laktak, és először csak a menekültek elvándorlása után (akik ezen elmélet szerint csupán szerbekből álltak) kezdődhetett meg Koszovóban az albánok betelepülése.

Politikai jelentőségre csak a 19. században tett szert az ún. Rigómező-mítosz, amikor a vallásos és népies mítoszt addig szépítették, mígnem Koszovó iránti területi és politikai követelés lett belőle.

Az 1913-as londoni konferencián, amely az első – Szerbia számára kedvező kimenetelű – balkáni háborút zárta le, a Balkán területi problémáinak megoldásakor nagyon fontos szerepet játszott azon érv, hogy Koszovó a szerbek számára „szent terület”. A szerb álláspont ezen a konferencián messzemenően érvényesülhetett, így az akkor már többségében albánok által lakott Koszovót hozzácsatolták a Szerb Királysághoz.

A történelmi mítoszok és a konferenciaasztalnál eldöntött területi juttatások vezettek el a 20. század végére mindahhoz, amit a szerbek megcsépítve „etnikai tisztogatásnak” neveznek.

1.3 Az albánok történelemfelfogása

A 19. századi szerb nacionalizmus együtt járt az albán nacionalizmus ébredésével.

A Prizreni Liga, amelyet 1878-ban alapítottak, volt az albán nemzeti mozgalom első megjelenése. Követelései viszonylag szerények voltak: újraegyesülés és az albán területek közigazgatási önállósága. 1878-ban, Prizrenben, a túlnyomó többséget a mohamedánok tették ki a ligában, de a katolikus delegáltak is jelen voltak. Mindez azt jelzi, hogy az albán nacionalizmus politikai színrelépése egyáltalán nem volt vallásfüggő.

Attól a pillanattól kezdve, amikor mindkét nacionalizmus erőteljesebb formát öltött és követelésekkel lépett fel, amelyek Koszovó tekintetében teljesen összeegyeztethetetlenek voltak, mindkét oldal azon volt, hogy a régió történelmét átírja. Persze ezt mindenki a maga módján tette, a másik oldalhoz képest éppen ellentétesen.

A múlt általános mozgósítása, és a történelem újraértelmezése során az albánoknak egyértelműen rosszabb lapjaik vannak. A koszovói helységnevek túlnyomórészt szláv eredetűek. Mivel az albánok ezt a tényt nem tudják kétségbe vonni, a szlávok középkor óta tartó erőszakos gyarmatosítását teszik mindezért felelőssé, és azt hangsúlyozzák, hogy a szlávok „sokkal később” érkeztek ebbe a régióba.

Az albánok azt állítják, hogy állítólag ők voltak először Koszovóban, ők az ókori illírek leszármazottjai, így ők alkotják a régió őslakosságát.

Valóban igaz, hogy az illír törzs népesítette be az ókorban a Nyugat-Balkán nagy részét. Mégpedig olyan tartósan és sikeresen, hogy a régió legtöbb nemzetisége kisebb vagy nagyobb mértékben valóban az illírekig vezetheti vissza az eredetét, főleg Albánia, Montenegró és Dalmácia tengerparti régióiban.

Egyébként semmi olyan dolog nincs, ami az ókori illírek és a mai albánok különleges kapcsolatára utalna. Ezt a kapcsolatot csak a nacionalista albán történészek emlegetik, elsősorban azért, hogy az albánok „*őslakos jellegét*” hangsúlyozzák, és így önmagukat „*Európa legrégebbi népeként*” mutathassák be.

Történelmi tény, szlávok (akikhez a szerbek is tartoznak) csak a 6-7. század óta vannak jelen Koszovóban. Az, hogy a szerb történelem Koszovóban vette kezdetét, a harcias albánok szemszögéből csupán egy „*gyarmatosító*” jellegű hódítás eredménye. Mindez arra a végső következtetésre juttatja az albán nacionalistákat, hogy a szerbeknek „*semmilyen jogalapjuk sincs*” Koszovóra.

A szerbek másrészt viszont úgy érvelnek, hogy az albánok számbéli fölénye állítólag csak a 20. századi fejlemények eredménye. Ez a jelenség nem természetes eredetű, hanem az észak-albániai hegyvidékről történő erőteljes albán bevándorlásra vezethető vissza. Azt is állítják, hogy az albán népesség ilyen drasztikus növekedése egy iszlám illetve nacionalista elveken alapuló terv része, eszerint a szerbeknél gyorsabban szaporodnak, és így akarják őket Koszovóból kiszorítani.

További „*ütőkártya*” a szerbek kezében, és ezt az albánok nem szívesen ismerik el, az ortodox kolostorok és templomok létezése.

Az ortodox egyház szent helyeit viszont, így érvelnek a koszovói albán nacionalisták, a katolikus templomok és kolostorok romjain hozták létre, amelyek már korábban is ott voltak.

Mivel a koszovói albánok csak eléggé későn – a 17-18. században – tértek át az iszlám hitre, ezért néhány nacionalista csoport Koszovó iszlám hitre való térítését „*történelmi véletlenként*” szokta bemutatni. Különösen Ibrahim Rugova, Koszovó első elnökének, hívei képviselték ezeket a nézeteket.

Azt is állítják, hogy a koszovói albánok igazi vallása a katolicizmus, és a katolikus vallás az, ami a koszovói albánokat az Albániában élőkötől megkülönbözteti. Ebben az ideológiai környezetben a csupán 5%-ot kitevő parányi koszovói albán-katolikus egyházközösség (60 000 katolikus hívővel) kiváltságos helyzetet élvez, ugyanúgy, mint azon egyházközösségek, amelyek hűek maradtak a „rejtőzködő katolikus” hagyományokhoz. Ők az oszmán uralom alatt látszólag áttértek az iszlám hitre, hogy a hátrányos megkülönböztetésektől megmeneküljenek, de megőrizték katolikus hitüket.

A szerb ortodox szerzetesek nézetei szerint, akik a NATO-katonák által védendő, részben erődökké átépített, kolostorokban zsúfolódtak össze, az albán szélsőségesek a tagadás kettős stratégiáját alkalmazzák: 1999 júniusa óta az ortodoxia kultikus helyei közül majdnem százötvenet megrongáltak, megszenteltetnek, vagy teljesen leromboltak, és ezen kívül a még az épen kolostorok ortodox jellegét is kétségbe vonják az albánok.

Ez a polémia egyértelművé teszi, hogy a kollektív emlékezet körül folyó küzdelem továbbra is teljes erővel folyik.

1.4 A 20. század eseményei

A 20. században gyakran változott azon időszak, amikor egyik nép uralkodott a másik felett. Az 1912/13-as balkáni háborúk után a törököknek vissza kellett vonulniuk Koszovóból, és a terület a Szerb Királyság része lett. 1918-tól a Jugoszláv Királyság is, melyben Szerbia volt a meghatározó, Koszovó központosításának és szerbesítésének határozott politikáját követte, az albán lakosság hátrányára. Ez meg is bosszulta magát a második világháborúban.

A német megszállás közreműködésével Koszovót több részre osztották. Az északi rész a bányákkal együtt közvetlenül a németek igazgatása alatt állt, egy másik szektort Bulgária szállt meg, de Koszovó legnagyobb részét „Nagy-Albánia” számára ítélték oda, ezáltal 1941-ben viszont olasz uralom alá került.

Tito Marsall soknemzetiségű partizánserege csak nagyon későn tudta megvetni a lábát Koszovóban. A második világháború alatt Koszovóban elsősorban a csetnikek – a szélsőséges szerb nacionalisták – álltak szemben a német megszállókból és albán kollaboránsaiból álló csapatokkal.

A szocialista Jugoszlávia első éveiben, vagyis 1945 után újból a szerb uralom vált meghatározóvá. Ugyanakkor az 1974-es új Jugoszláv alkotmány – széles körű autonómiajogokkal Koszovó számára – lehetővé tett egy rövid virágkört az albán lakosság számára. Így 1974 és 1981 között Koszovó „aranykort” élhetett át a helyi kommunista vezérek irányítása alatt, akik az albán többségből kerültek ki.

Ezt a kényes egyensúlyt azonban az albán nacionalisták követeléseinek továbbfejlődése hamarosan felborította. A résztvevők az 1981-es tömegmegmozdulásokon, melyeket a szerb rendőrség és a szerb katonaság erővel vert szét, azt követelték, hogy Koszovó tartományt emeljék a Jugoszláv szövetségi államok rangjára. De a szerbek úgy érezték, hogy ez lehet az első lépés a teljes elszakadás felé.

Ettől a pillanattól kezdve két politikai irányvonal – függetlenség követelése saját Koszovó Köztársaság formájában illetve az Albániához való csatlakozás igénye - fejlődött egymás mellett. Mialatt az 1968-ban alapított Pristina Egyetem professzorai a különálló Koszovóhoz köthető azonosságtudatot hangsúlyozták, addig hallgatóik a földalatti mozgalmakban már a „Nagy-Albánia”-hoz való csatlakozást követelték. Ezeket a földalatti mozgalmakat Enver Hodzsa sztálinista Albániájából irányították. Belőlük alakult ki a 20. század kilencvenes éveiben az UCK (a Koszovói Felszabadító Sereg).

A másik oldal az Ibrahim Rugova (a koszovói Ghandi) és az ő személyéhez köthető „Koszovói Demokratikus Liga” (LDK) által kialakított „passzív és erőszakmentes ellenállás” stratégiáját követte, ami az albán ellentársadalom kialakulásához vezetett. Ez elsősorban ellenreakció volt a Belgrádból kiinduló erőszakra, és nem a szerbekkel való békés együttélés céljából jött létre. Ezáltal bármilyen jövőbeli kibékülésnek az esélye már eleve kudarcra lett ítélve.

Összességében az 1989-es esztendő óriási fordulópontot jelentett Koszovó fejlődésében. Az immár elhíresült rigómezői Milosevics beszédben megfogalmazott „Koszovót visszaszerzése Szerbia számára” lett ettől kezdve a fő irányvonal a belgrádi politikában.

Először a vezető albán politikusokat váltották le hivatalaikból, majd a sztrájkok és tiltakozó nagygyűlések szervezőit tartóztatták le. Az autonómia elvesztése miatti albán tiltakozásra, amely ekkor még főleg éhségstrájkokban és demonstrációkban fejeződött ki, a koszovói rendkívüli állapot kihirdetése volt a végső válasz. 1990-től gyakorlatilag a hadijog volt érvényben Koszovóban.

Sor került a módszeres „etnikai tisztogatásra” a teljes államigazgatásban és a rendőrségben. Hasonló fejlemények kezdődtek a kereskedelemben és az iparban is. Itt az albánokat először az igazgatás, majd a menedzsment szintjén iktatták ki, ezután az eljárást kiterjesztették a többi területre is. Ugyanígy jártak el az egészségügyben az albán orvosokkal és az ápolószeméllyel, végül a teljes médiaszektort szerb ellenőrzés alá helyezték.

Különösen súlyosak voltak a beavatkozások az oktatásügyben. A szerb tantervek bevezetésével és az albán tankönyvek betiltásával az albán nyelvet szinte teljes mértékben kiszorították az oktatásból. A történelmi, irodalmi és nyelvi tantervekből az albán vonatkozású elemeket szinte teljesen eltávolították. Az albán dalokat és táncokat a zeneoktatásból száműzték, és végül a középiskolákba történő beíratás előfeltételként felvételi vizsgát vezettek be szerb nyelvből és irodalomból. Ezen hátrányos megkülönböztetés elleni tiltakozásul az albánok elkezdtek teljesen bojkottálni a közoktatási rendszert, és létrehoztak egy nem hivatalos, magánpénzből finanszírozott párhuzamos oktatási rendszert, amely viszont a rossz pénzügyi lehetőségektől és a nemzetközi elszigeteltségtől szenvedett. Mivel a közéletnek jóformán semelyik területét sem kímélték az albánellenes intézkedések, ezért Koszovóban egy földalatti, párhuzamos albán állam jött létre, amelynek volt saját parlamentje és kormánya, saját egészségügyi- és oktatási rendszere, és a szerb befolyástól független gazdasági rendszere.

Az 1990-es évek kezdetén a szerb politikával szembeni albán ellenállás még viszonylag békés úton haladt eltekintve néhány erőszakosabb kezdeményezéstől. A lehetséges okok között megemlíthetjük, hogy a fennálló erőviszonyok alapján sejtették, kilátástalan lenne az erőszakos ellenállás, valamint a szerb különleges egységek kemény, elnyomó intézkedéseitől való félelem is jelen volt. Kialakult a polgári, erőszakmentes ellenállás kultúrája. Ezáltal az albánok megpróbálták céltudatosan elhatárolódnival a szerb propaganda mocskolódásaitól, és egyúttal meg akarták mutatni a nemzetközi nyilvánosságnak, hogy az erőszak kizárólag csak a szerb oldalról indul ki. Ahhoz hasonlóan, ahogy azt korábban a szerbek tették, az albánok is az elegánsabb áldozati szerepben láttatták magukat.

Mivel a remélt nemzetközi reagálások elmaradtak, középtávon az albánok körében is a radikális erők kerekedtek felül. Az UCK megerősödése a kilencvenes évek közepétől, és ezáltal az ellenállás jellegének egyértelmű megváltozása megmutatta, hogy az erőszakra való lemondás az ellenállás első fázisában nem békeszerető alapelvekre volt visszavezethető, hanem sokkal inkább gyakorlatias döntésről volt szó. Az UCK támadóbb jellegű módszerei következtében 1998-tól elkezdődött a nyílt konfliktus időszaka. Az UCK provokáló akcióira a szerb biztonsági erők módszeresen végrehajtott üldözésekkel válaszoltak, amelyek 1998 és 1999 között menekültügyi katasztrófához vezettek, és ez végül beavatkozásra készítette a nemzetközi közösséget. Az UNHCR adatai szerint a NATO légitámadásainak befejezéséig 848 000 albánt üldöztek el Koszovóból.

2. A jelenlegi koszovói helyzet

A koszovói konfliktus 2005. decemberében új fordulatot vett.

Kofi Annan ENSZ-főtitkár javasolta az ENSZ Biztonsági Tanácsának, kezdjék meg a tárgyalásokat Koszovó jövőbeli státuszáról, melyet 1999 óta az ENSZ irányít.

A korábbi ENSZ-vezető, Michael Steiner, 2002. tavaszán kidolgozott egy tervezetet, miszerint Koszovónak először el kell érnie egy bizonyos számú demokratikus vívmányt ahhoz, hogy egyáltalán dönteni lehessen végleges státuszáról: ehhez szükséges több *demokrácia, mozgásszabadság, jogállamiság, kisebbségvédelem, valamint a gazdasági helyzet javulása*. Ezt a tervezetet így is nevezik: „**Státusz előtti követelmények**”

Kai Eide, az ENSZ koszovói különleges megbízottja, 2005 októberében olyan jelentést tett, amely a tartományban uralkodó jelenlegi helyzetet „tarthatatlannak” minősítette. Koszovó az ENSZ által kijelölt demokratikus standardoknak eddig csak „hiányosan” felelt meg, a békés, többnemzetiségű társadalom kilátásai „borúsak”, a gazdasági helyzet pedig „vigasztalan”. A Világbank adatai szerint Koszovó lakosságának majdnem 40%-a jelenleg csupán napi 1,50 Euróból él meg; a munkanélküliségi ráta 60% felett van, sőt a fiatalok körében ez 80%.

Az Eide által készített jelentés nemcsak a koszovói politikusokat és intézményeket, hanem a szerbiai politikusokat és a belgrádi kormányt is élesen bírálja. Többek között ez áll benne:

"A rendőrség és az igazságszolgáltatás Koszovóban igen törekeny intézményeknek számítanak. Ezeken a területeken a hatáskörök átadása az albánok számára ezért csak legnagyobb körültekintéssel történhet. Továbbra is szükséges a végrehajtói hatalommal rendelkező nemzetközi rendőri erők jelenléte. Az elkövetkező években sem mondhatunk le a nemzetközi bírókról és ügyészekről a koszovói jogalkalmazásban".

A jelentésben további bírálatok is találhatóak:

Széleskörűen elterjedt a korrupció és a szervezett bűnözés. A politikusok az intézményekre és a közszolgálatra úgy tekintenek, mint saját tulajdonukra, az állami tisztségek betöltése politikai indokok vagy klánokhoz való tartozás alapján történik. Azon próbálkozás során, hogy egy többnemzetiségű társadalmat építsünk ki, csak igen keveset sikerült elérni. A szerb menekültek visszatérése akadozik. A szerbek még mindig támadásoknak vannak kitéve. Ahhoz, hogy visszaszerezzék volt tulajdonukat, a menekülteknek hosszadalmas bírósági eljárásokat kell felvállalniuk.

A jugoszláv hadsereg távozása és a NATO vezette KFOR védelmi alakulat (kb. 20 000 katona) 1999. júniusi bevonulása óta meg nem erősített jelentések szerint körülbelül 2 500 szerbet illetve nem albán nemzetiségű személyt öltek meg, vagy hurcoltak el nyomtalanul. 2004 márciusában pogromokra került sor a szerb kisebbség ellen, melyek során 21 ember vesztette életét. 1999 után kereken 50 000 szerb civil hagyta el Koszovót, mert félt az albánok bosszúállásától. Több mint 200 000 kisebbséghez tartozó személyt üldöztek el a tartományból ugyanebben az időszakban (írja a Junge Welt 2005. 10. 10-i száma). Azt, hogy az elüldözöttek a továbbiakban is mennyire bizonytalanok tartják a helyzetet Koszovóban, jól mutatja az a körülmény, hogy közülük csak 12 000 ember döntött a visszatérés mellett, de ebből is csupán 5 000 volt a szerb.

Koszovónak (amely körülbelül fele akkora, mint a németországi Hessen szövetségi tartomány) jelenleg 2,4 millió lakosa van. A legutóbbi, 1991-es népszámlálás idején Koszovónak kb. 2 millió lakosa volt; ebből 1,6 millió (82%) volt albán, 194 000 (10%) szerb, 8% pedig más kisebbségekhez tartozott, tehát roma, Crna Gorai, bosnyák, török vagy montenegrói volt.

Az albánok aránya 1918-ban 30%, 1945-ben 50%, de 2004-ben már 88% volt.

1961-ben 227 000 (24%) szerb élt Koszovóban; 1991-ben ez a szám 194 000 volt, és jelenleg ez valószínűleg csak körülbelül 100 000 (az összlakosság kb. 5%-a) lehet. Koszovó demográfiai szerkezete tehát erőteljesen eltolódott a koszovói albánok javára. A lakosság számának ilyen nagy mértékű növekedése egy gazdaságilag ennyire gyengén fejlett országban, mint Koszovó, már önmagában is jelentős konfliktusforrást jelent, és akkor még nem is beszéltünk az etnikai törésvonalak sokaságáról.

Kai Eide szerint Koszovó hosszú távon nem maradhat ugyan nemzetközi igazgatás alatt, de az érzékenyebb területeken viszont továbbra is szükség van a nemzetközi felügyeletre. Szükséges, hogy az EU ebben az eddigieknél is nagyobb szerepet vállaljon.

Eide végkövetkeztetése: „Nem a legutolsó, hanem csak a következő lépcsőfokon állunk a nemzetközi jelenlétet illetően.“

Az albánok és a szerbek közötti frontvonalak a decemberi tárgyalásokra világosan kirajzolódtak: A koszovói albánok teljes függetlenséget és államként történő nemzetközi elismertséget akarnak elérni, ahhoz hasonlóan, ahogyan ezt az egykori jugoszláv tagköztársaságok is megkapták. A koszovói szerbek és a belgrádi kormány viszont azt szeretnék, hogy a terület maradjon Szerbián belül, akár egy behatárolt autonómia keretei között is.

Az amerikai szenátus 2005 októberében egyhangú határozatot hozott Koszovóról, amelyben Belgrádot és Pristinát kompromisszumos megoldásra szólítják fel. Ebben a határozatban azonban nem említik meg Koszovó lehetséges függetlenségét.

2005 őszén azt jelentették, hogy a koszovói albánok a decemberi tárgyalásokat megelőzően már kész tényeket akarnak teremteni. A koszovói parlament egyoldalú függetlenségi nyilatkozat elfogadására készül. Ezzel „kifejezésre juttatjuk a többséget alkotó lakosság akarát”, áll a parlament határozati javaslatában. És ez a „megváltoztathatatlan” akarat ezt jelenti: Koszovó esetében csak a politikai függetlenség jöhet szóba. A koszovói parlamentben azonban csak albán származású képviselők vannak, mivel a szerb származású képviselők 2002-ben elhatározták, hogy bojkottálják a koszovói parlamentet. Ezt a botrányt megelőzte egy másik provokáció, amelyet a nemzetközi védelmi erők nem szankcionáltak kielégítő módon: A parlament épületének előterét olyan freskókkal díszítették, amelyek kizárólag csak az albán nép történelméből mutattak be jeleneteket, ezáltal Koszovó más népeinek történelmét egyszerűen nem vették tudomásul.

Tehát semmi sem változott. Éppúgy, mint azelőtt, mindkét népcsoport kizárólagos módon ragaszkodik a saját, Koszovóhoz fűződő jogához. A „másik” jelenléte eszerint csak elbirtoklás, erőszak vagy gyarmatosítás eredménye lehet.

A másik oldalon viszont Belgrád jelentette be, hogy Koszovó számára csak a „több mint autonómia, de kevesebb, mint függetlenség” adható meg, akárhogy is nevezzék azt.

Az albánok és szerbek közötti homlokegyenest ellentétes álláspontot, vagyis a „teljes politikai függetlenséget és a saját államiságot” az egyik oldalon, és a „magas szintű autonómiát, de semmilyen függetlenséget” a másikon, nagyon nehezen lehet majd áthidalni a tárgyalásokon.

Mindkét népcsoport a saját, párhuzamosan létező világában él, és sem a múltat sem a jövőt illetően nem tud elfogadható tényekről vagy célokról egyezsége jutni, mivel mindegyik oldal a másikat tekinti tömeggyilkosnak. Kompromisszumokra képes civil társadalom éppúgy nem létezik, mint ahogy nem léteznek semleges tömegkommunikációs eszközök sem.

3. Jövőbeli kilátások

3.1 Státusz előtti követelmények

Az ENSZ Koszovóra vonatkozó eddigi „Státusz előtti követelmények” tervezete az elmúlt öt évben nem hozott nagyobb léptékű fejlődést. És fennáll az a veszély is, hogy az albánok Koszovó nemzetközileg történő

igazgatásában a nyugalom forrását látják, pedig az eddig szigorúan csak arra lett kitalálva, hogy a végső státuszt érintő kérdéseknek ne vágjon elébe.

Az albánoknak azt is tudniuk kell, hogy Belgrád minden befolyásolási lehetőségét elveszíti Koszovóban, ezáltal a biztonságpolitikai és tulajdonjogi kérdéseket végre a nemzetközi jognak megfelelően, kötelező erővel lehet megoldani. A koszovói szerbeknek is tisztában kell lenniük azzal a ténnyel, hogy tartósan együtt kell majd élniük az albán többségű lakossággal.

Ha ők ezt nem akarják, akkor számukra nem marad más, mint Koszovó felosztása vagy a kivándorlás.

3.2 Koszovó felosztása

Néhány megfigyelő Koszovó felosztásában látja a konfliktus megoldásának legegyszerűbb módját. De a sok, beékelődött nyelvi szigetben élő szerbség számára áttelepülés vagy területcserék nélkül nem lehetne létrehozni egy saját, összefüggő területet. Ezáltal viszont újabb menekültügyi probléma keletkezne; az így létrejött csonka Koszovó csak korlátozottan lenne életképes, és szükségessé válna, hogy nemzetközileg lássák el élelemmel. Ha megpróbálnák Dél-Koszovót Albániához csatolni, akkor egy összebékíthetetlen albán - szerb ellenségeskedés venné kezdetét; végül ez olyan példát teremtene, amely Bosznia-Hercegovina és Macedónia törékeny államszerkezetét is veszélyeztetné.

3.3 Státusz már a követelmények előtt

Ha Koszovó megkaphatná a teljes függetlenséget a népközösség szigorú feltételei nélkül, akkor ez veszélyes precedenst teremtene, viszont nem oldaná meg Koszovó népességének a társadalmi- és gazdasági problémáit.

Az International Crisis Group, amely az EU Brüsszelben működő tanácsadó csoportja, 2005 januárjában azt követelte, hogy a státuszkérdés kapcsán az alábbi négy alapkövetelményt be kell tartatni:

1. a kisebbségi jogok feltétlen védelme Koszovóban;
2. Koszovó nem kerülhet vissza a belgrádi kormány fennhatósága alá
3. Koszovó nem egyesülhet Albániával, vagy valamely más szomszédos állammal illetve területtel (Kilátásba helyezték Koszovó EU integrációját)
4. Koszovó nem osztható fel

A politikai függetlenség konkrét ütemterve a fentebb megadott feltételekkel, amint azt egyes megfigyelők vélik, talán megakadályozhatja Koszovó felosztását egy északi szerb és egy déli albán részre, mint ahogyan az most ténylegesen létezik, és ezt Mitrovicában igyekeznek erőszakkal is fenntartani.

Mindenekelőtt véget érhetne az ideiglenesség állapota, amely az összes probléma megoldását nehezíti Koszovóban: kezdve a lakosság választási regisztrációjától egészen a rigómezei vörösbor ügyéig, amelyet nem lehet exportálni, mert ehhez a címkén fel kellene tüntetni a származási országot. A koszovói borászok viszont inkább a folyóba borítanak az egész termést, minthogy a „Jugoszláv Szövetségi Köztársaság” feliratot rányomtatnák a címkékre.

Ha az államok nemzetközi közössége mégis rászánná magát Koszovó gyors, nemzetközi jog szerinti elismerésére, az emberi jogokra és a szerbek (valamint más kisebbségek) széleskörű politikai jogaira vonatkozó garanciák nélkül, az minden valószínűség szerint a 100 000 főnyi szerb lakosság tömeges elmenekülését jelentené.

4. A koszovói konfliktus és az erkölcsi értékek

Az úgynevezett „etnikai tisztogatások” csúcspontján, vagyis az albán lakosság elűzésekor, 1999-ben a NATO légitámadásokat indított a szerbek ellen a szülőföldre való jog védelmében, egyébként az ENSZ törvényes felhatalmazása nélkül. Ez az akció, amely az erkölcsöt a jog fölé helyezte, új mércét teremtett, és

mostantól fogva ennek a Koszovóban maradt szerbek létezéshez való jogára is érvényesnek kell lennie.

De hogyan, és ki által lehet a legjobban biztosítani a létezéshez való jogot? Úgy, mint eddig, az etnikailag lehetőleg homogén nemzetállam keretében, melyet a nemzetközi jog mindenki által elfogadott szabályai szerint ismertek el? Vagy a jövőben lehetséges lesz ezt részleges autonómiával rendelkező területekkel elérni, amelyeknek a biztonsági igényei és gazdasági támogatása a nemzeteken átívelő intézmények kezében van?

A Tudomány és Politika Alapítvány, amely a német szövetségi kormánynek a tanácsadója, 2005-ben még a következő modellt javasolta: Egy ténylegesen működő (de jogilag nem elismert), független, többnemzetiségű Koszovó (mint köztársaság) megteremtése egy demokratizált és új államszövetségbe tömörült Jugoszlávián belül (három köztársaságból álló EU javaslat), mindez egyidejűleg fokozatos, regionális integrációval és az EU felé való közeledéssel (kiemelt partnerség) valósulna meg.

De 2006 májusában Montenegró 55% feletti szavazataránnyal felmondta a Szerbiával való föderációt, és ezek után egyelőre szintén a nemzetállam irányába halad. Ez a példa az EU álláspontját Koszovóban is befolyásolja, hiszen hogyan akarja majd az EU a koszovói többségi lakosságtól azokat a jogokat megtagadni, amelyeket Montenegróban viszont el kell ismernie? Ez megmutatja azt is, hogy a demokráciákban a többség is alkothat jogot, és az vajon kevesebbet ér-e, mint a kisebbségek jogai?

Az ENSZ – és a Balkánon pedig főleg az EU – egyre többször a döntőbíró szerepébe kényszerülnek az erkölcs és a jog között feszülő ellentmondások megoldásakor, és ez egyre inkább érvényes a gazdasági kérdések esetében is.

Mivel középtávon a koszovói albánok és a koszovói szerbek is, valamint Albánia és Szerbia is az EU csatlakozás lehetőségét keresik, főleg gazdasági érdekből, az EU nagyon fontos befolyásolási szerephez jut a koszovói konfliktus megoldásában.

A koszovói konfliktus bármely, békés módon történő, végső megoldása csak jelentős pénzügyi eszközökkel, valamint a nemzetközi biztonsági erők (beleértve az USA-t is) időben nehezen behatárolható idejű jelenlétével sikerülhet.

Az Anyaggyűjtés rész alatt megtalálhatóak a Koszovóban 2004 decemberében elvégzett reprezentatív lakossági felmérés eredményei.

Német nyelvből fordította: *Szigeti Imre*